

(تحلیل رویکرد تربیت هنری در کتاب آموزش هنر پایه هفتم متوسطه)

ملیحه رضانی

کارشناس ارشد ارتباط تصویری، دبیر هنر متوسطه اول، رتبه ۳ وزارت آموزش و پرورش

چکیده

امروزه آموزش هنر در مدارس نسبت به دهه های گذشته باتوجه به اهمیت و تاثیر آن بردانش آموزان، جایگاه ویژه ای یافته است. تالیف کتب درسی در این زمینه می تواند با رویکردهای مختلفی چون سنتی، تولید محور، دریافت احساس و معنا، دیسیپلین محور، پرورش منش های ممتاز فکری و معرفت زیباشناختی انجام پذیرد. با بررسی کیفی و توصیفی این رویکردها در دروس کتب آموزش هنر می توان هدف و دیدگاه مولفان را نسبت به آموزش هنر درک نمود. در پژوهش حاضر این رویکردها در مورد کتابفرهنگ و هنر پایه هفتم متوسطه مورد تحلیل قرار گرفته است. رویکرد پژوهش کیفی و شیوه آن توصیفی-تحلیلی است و به روش کتابخانه ای اطلاعات آن جمع آوری شده است. نتایج پژوهش نشان می دهد که رویکردهای سنتی، تولید محور، رویکرد پرورش منش های ممتاز فکری و رویکرد معرفت زیباشناختی در این کتاب بیش از همه و به نسبت های تقریباً برابر مدنظر بوده اند.

واژگان کلیدی: آموزش هنر، کتاب فرهنگ و هنر، رویکرد تربیت هنری، پایه هفتم

مقدمه

در مدارس می‌توان از طریق آموزش هنر به پرورش گرایش‌های مطلوب، تقویت ارزش‌ها و فرهنگ‌های مورد نظر در دانش‌آموزان پرداخت و از آن به‌عنوان وسیله مؤثر در جهت آموزش مفاهیم و اصول رشد از جنبه‌های عقلانی، اجتماعی، عاطفی و اخلاقی بهره برد. اگر معلمان قصد داشته باشند که آموزش برنامه‌ریزی شده و متعادل برای دانش‌آموزان خود تدارک ببینند، آن‌وقت تربیت هنری می‌تواند جایگاهی بس ارزشمند در این میان برای خود کسب کند. بر این اساس، از مهم‌ترین اهداف آموزش و پرورش، شناخت استعدادها، شکوفا نمودن آن‌ها و ایجاد مهارت کافی در ابعاد مختلف رشد است. درس هنر از دروس تأثیرگذار در ارتقای خلاقیت و نوآوری فراگیران است. چراکه هنر کوششی برای آفرینش زیبایی است و می‌تواند در کنار دنیای واقعی، دنیای خیالی مملو از نقش‌ها و احساسات بی‌شائبه خلق کند. به نظر می‌رسد انتقادات وارد بر غفلت نسبت به حوزه هنر و زیبایی شناسی در کشور بیشتر ناظر به بحث آموزش فعالیت‌های خاص هنری و جایگاه فرعی آن در برنامه درسی در جهت رشد استعدادها، هنری دانش‌آموزان است. هر چند تربیت هنری به معنای فعالیت‌های خاص درخور توجه است، اما به نظر می‌رسد که تربیت زیبایی شناختی به عنوان فرا برنامه درسی در نظام آموزش و پرورش کشور مورد بی توجهی افزون تری است و مفهوم پردازی جامعی از این نوع تربیت در نظام آموزش و پرورش کشور به خصوص از منظر اسلامی صورت نگرفته است.

هدف پژوهش حاضر بررسی نوع رویکرد و نگاه مولفات کتاب آموزش هنر پایه هفتم دبیرستان در ایران با عنوان «فرهنگ و هنر» بر اساس رویکردهای شناخته شده سنتی، تولید محور، دریافت احساس و معنا، دیسیپلین محور، پرورش منش‌های ممتاز فکری و معرفت زیباشناختی است. در بررسی کلی به نظر می‌رسد پرورش منش‌های ممتاز فکری در این کتاب دارای بیشترین توجه بوده است. اما میزان این توجه و نسبت آن با دیگر رویکردها در پژوهش به صورت دقیق تری مورد بررسی قرار گرفته است.

روش تحقیق

پژوهش با استفاده از رویکرد توصیفی و روش تحقیق توصیفی تحلیلی و شیوه جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای، به اهداف تحقیق نائل شده است.

یافته ها

۱-۱- آموزش هنر

آموزش هنر یکی از حوزه های مغفول آموزش در نظام تعلیم و تربیت به حساب می آید (مهر محمدی، ۱۳۸۲). هنر به‌عنوان فعالیتی شناختی است که توسط هوش هدایت شده و منجر به ایجاد اشکال منحصر به فرد معنا می‌شود و این در حالی است که برخی به رویکرد تلفیقی و نقش ابزاری هنر به‌عنوان وسیله‌ای برای یادگیری سایر دروس اشاره می‌کنند (آمالی، ۱۳۷۷). سخن از زیبایی، هنر و چگونگی آموزش آن در نظام آموزش و پرورش رسمی کشورها با حساسیت‌ها و مسائل مختلفی همراه است که به ماهیت این حوزه یادگیری مربوط می‌شود اما در ایران به دلیل آنچه به آن اشاره شد، این حساسیت بیشتر است (سازمان پژوهش، ۱۴۰۰).

هنر در پایین‌ترین و اصیل‌ترین جلوه‌های خود به آرمان‌ها، شناخت‌ها، مهارت‌ها، احساسات و ارزش‌های ژرف و بنیادی نظر دارد که انسان با تکیه بر آن از سطح التذاذهای آنی و شناخت‌های سطحی و اسارت در بند شبه ارزش‌ها، رهیده، تحول واقعی و اصیل وی که نتیجه روی کردن آزادانه و آگاهانه به ارزش‌ها است را امکان‌پذیر سازد. آنچه این تحول را ممکن و تسهیل می‌کند، «تربیت» است. برای بیان بهتر «وابستگی میان هنر و تربیت چنان است که حتی برخی صاحب‌نظران معتقدند که پایه اصلی تربیت، هنر است و یا درواقع اساس تربیت، هنر است. به این ترتیب که، هنر عقل و احساس را متحد، تخیل را تحریک و

محیط را دگرگون می‌کند. سال‌ها پس از آنکه دستاوردهای مادی ما فراموش شدند، هنر باقی می‌ماند. لذا هنر شاهدهی بر جستجوی بشر برای به دست آوردن جاودانگی است (همان، ۴۳).

پروفسور آیزنر^۱ چهارمین مهارت اساسی و پایه را در برنامه درسی مدارس، آموزش هنر می‌داند و معتقد است دیگر زمان آن فرارسیده که هنر به عنوان بخشی اساسی در برنامه درسی مدارس مبدل شود. وی یکی از مهم‌ترین گام‌ها را برای اصلاح واقعی نظام‌های آموزشی، تدارک جایگاهی معقول و مناسب برای هنر در برنامه‌های درسی مدارس می‌داند (آمالی، ۱۳۷۷: ۷۵). درواقع، اگر در یک طبقه‌بندی کلی، مجموعه غایت و جهت‌گیری نظام آموزشی را در سه قالب اهداف شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی، تقسیم و به رسمیت بشناسیم، می‌توان گفت که تربیت هنری هم در تحقق اهداف شناختی (درک و فهم، حل مسئله و خلاقیت) و هم در حصول اهداف عاطفی (شکل‌گیری نگرش و ارزش‌های متعالی انسانی) و هم در بروز اهداف روانی- حرکتی (ایجاد و رشد مهارت‌های مربوط به دست ورزی کردن و ساختن اشیاء) نقش غیرقابل‌انکاری دارد. بر همین اساس تأکید می‌شود که در تربیت هنری یادگیری‌های ضروری و اساسی باید شامل دانش، مهارت و نگرش‌های مناسب باشد (همان، ۷۸).

جان لنکستر^۲ عقیده دارد هنر نقش اعجاز‌آفرینی در خلاقیت کودکان دارد. او دریانی با عنوان نقش هنر در خلاقیت و حس زیباشناسی کودکان اذعان می‌دارد: «معلم با تدریس هنر کار موفقی انجام می‌دهد زیرا بچه‌ها انجام فعالیت‌های هنری را دوست دارند. در هر انسان چه پیر و چه جوان ذوقی خلاقانه وجود دارد. زیرا همه ما از تمایل فطری برای استفاده از دست‌های خود و نیز مواد لازم به عنوان ابزارهایی برای بیان هنری برخورداریم... کودکان خردسال به‌طور یقین ذوقی درونی دارند که خلاقیت آن‌ها را تحریک می‌کند (همان، ۹۴). درس هنر از طریق تربیت هنری درصدد رشد و شکوفایی قابلیت‌ها و حساسیت‌های هنرمندانه‌ی دانش‌آموزان است و به آن‌ها یاد می‌دهد که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار کنند و در جهت رشد و کمال حرکت کنند. در تربیت هنری علاوه بر ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان، آشنا کردن آن‌ها با شیوه‌های بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری به کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن، قدردانی و آثار هنری و ارزشمند شمردن آن‌ها توجه شده است (کاشی‌ها، ۱۳۸۷).

تربیت هنری را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد که عبارت‌اند از:

۱. ارتباط با خلقت
۲. زیبایی‌شناختی
۳. تولید اثر هنری
۴. آشنایی با تاریخ و میراث فرهنگی ایران
۵. نقد هنری

مباحث زیبایی‌شناسی، تولید آثار هنری، آشنایی با تاریخ هنر و نقد هنری از مهم‌ترین مباحث آموزش هنر از دوره‌ی ابتدایی تا دوره‌ی متوسطه و بعد از آن هستند. بنابراین، سطح آموزش این مباحث متناسب با دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه است. در

¹ Elliot Eisner (1933-2014)

² Joan Lorene Lancaster (1943-2017)

واقع نتایج تحقیقات حاکی از این مسئله است که سیستم عصبی انسان علاوه بر توانایی یادگیری و پردازش محرک ها از مجرای منطقی- استدلالی ظرفیت یادگیری از مسیر عاطفه و توجه را هم دارا است و توجه نیز می تواند به یادگیری و حل مسئله منجر شود باید توجه داشت که تربیت هنری و زیبایی شناختی گستره وسیعی را در برمی گیرد که از حرکت^۳ شروع و به رشد عاطفی^۴ منجر شده و در نهایت به رشد و شکوفایی توجه^۵ منتهی می شود (Amini, ۲۰۰۵).

حفظ استانداردهای بالای آموزشی در گرو قرار دادن هنر و زیباشناسی در مرکز و به عنوان هسته اصلی اصلاح نظام آموزشی است (Curtis, ۱۹۹۸). آرانس درصدد تبیین این نکته برآمده که برنامه درسی هنر از طریق انتقال مهارت های ادراکی نقش مهمی در موفقیت دانش آموزان نه تنها در زمینه هنر بلکه همه موضوعات درسی دارد (Amini, ۲۰۰۵). مهر محمدی اذعان نموده که در هنر مراتبی هست که به علت سازگاری با تخیل و اکتشاف، میتواند به تحقق اهداف تعلیم و تربیت کمک کند (Mehrmohamadi, ۲۰۰۴). امینی نیز به اهمیت کارکرد نظام آموزشی در زمینه پرورش قابلیت های زیبایی شناختی دانش آموزان پرداخته است و بیان می دارد که آموزش هنر اساساً در ابعاد مختلفی نظیر بروز خلاقیت رشد عاطفی و ،اخلاقی ایجاد مهارت های حرکتی و دست ورزی مواد و وسایل پرورش قابلیت های گروهی و ارتباطی دانش آموزان دارای تأثیرات قابل ملاحظه ای است (Amini, ۲۰۰۵).

هنری و زیبایی شناختی برنامه درسی تربیت هنری و زیبایی شناختی گستره وسیعی را در برمی گیرد که از حرکت شروع شده و به رشد عاطفی منجر شده و در نهایت به رشد و شکوفایی توجه منتهی می شود و همین مسئله ضرورت آموزش هنر و زیبایی شناسی و پرداختن به کارکردهای اولیه آن به عنوان یک موضوع درسی مجزا را آشکار می سازد و نیز (آقای ابرند آبادی ،ماهر و زاده ایمانی نائینی، ۱۳۹۹).

۱-۲- رویکردهای تربیت هنری

صاحب نظران عرصه تربیت هنری، با توجه به دیدگاه های فکری که نسبت به اهداف و غایات تربیت هنری داشته اند، رویکرد ویژه ای را مطرح نموده اند. بحث رویکردهای تربیت هنری در نظام های برنامه ریزی درسی را بایست مهم ترین موضوع و مبحث اجرایی در این زمینه دانست که بر اساس آن سایر اجزاء و مؤلفه های برنامه، همچون محتوا، روش و ارزشیابی خطوط کلی، تعیین می شود. در ادامه بر اساس جدول این رویکردها دسته بندی می شود. (جدول ۱)

جدول ۱- بررسی رویکردهای تربیت هنری و با آموزش هنر، منبع: (کیان، ۱۳۹۲: ۹۶)

ردیف	رویکردهایی در عرصه تربیت هنری	توضیح رویکردها
۱	رویکرد سنتی	هنر در چارچوب این اندیشه، محملی است برای آزادسازی ظرفیت های خلاق و آفرینش گرایانه ی فرد، تا

³ Motion

⁴ Emotion

⁵ Attention

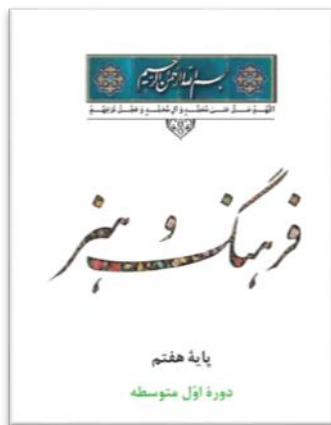

در سطوح برتر پیشرفته بتواند به احساس، ادراک، تصور و اندیشه‌های خود فرم دهد.		
بر این اساس برنامه‌های درسی هنر آنگاه دارای اثربخشی است که بتواند مهارت‌ها و قابلیت‌های کارکردی زیباشناختی را در دانش‌آموزان به وجود آورد.	رویکرد تولید محور	۲
این رویکرد به منظور درک و شناخت عمیق، استنباط، استخراج معانی و مضامین اصلی آثار هنری تأکید می‌کند.	رویکرد دریافت احساس و معنا	۳
این رویکرد، تربیت هنری را به عنوان یک قلمرو و معرفتی خاص که دارای چارچوب و حدود مرز محتوایی تعریف شده است، معرفی می‌کند.	رویکرد دیسپلین محور	۴
رویکرد مذکور به منزله‌ی نگرش جامع نسبت به آموزش و یادگیری هنری بود و رویکرد خاصی به حوزه هنری خاصی ندارد.	رویکرد پرورش منش‌های ممتاز فکری	۵
کمک به دانش‌آموزان در جهت پرورش ظرفیت‌هایی که دست‌یابی به معرفت زیبایی‌شناختی را تسهیل نماید.	رویکرد معرفت زیباشناختی	۶

برای بیان بهتر نحوه آموزش هنر در پرورش خلاقیت به تفصیل پیرامون مبحث آموزش هنر و توسعه خلاقیت پرداخته خواهد شد. آشنایی کودکان با اساس هنرها نه تنها به آنان توانایی بیان اندیشه با شیوه‌های هنری «زبان هنر» را می‌دهد بلکه قدرت تجزیه و تحلیل رویدادهای اطراف و همچنین دقت را در آن‌ها تقویت می‌کند. سیر تکامل هنر با فعالیت پویای ذهن، رشد اندیشه‌های پربار و ذوق هنری، دقت، حافظه نظری، فعالیت فیزیکی و سنجش نظری ارتباط نزدیک دارد (محمدپور، ۱۳۸۲). در رویکرد زیبایی‌شناختی در برنامه‌ی درسی می‌توان بیان کرد که هنرها دیگر در پیرامون برنامه درسی درک نمی‌شود، بلکه هنرها قلب و روح آموزش، تربیت و رشد انسانی هستند (همان، ۱۵).

۱-۳- کتاب آموزش هنر پایه هفتم

در نظام جدید آموزش و پرورش ایران، دو مقطع اصلی ابتدایی و متوسطه وجود دارد که هر کدام به دو بخش دیگر تقسیم می‌شوند: دوره اول ابتدایی (کلاس اول تا سوم) - دوره دوم ابتدایی (کلاس چهارم تا ششم) - دوره اول متوسطه (کلاس هفتم تا نهم) - دوره دوم متوسطه (کلاس دهم تا دوازدهم). دوره متوسطه‌ی اول شامل سه پایه‌ی تحصیلی هفتم، هشتم و نهم است که دانش‌آموز پس از طی دوره‌ی ۶ ساله‌ی ابتدایی به آن وارد می‌شود. این دوره مطابق با دوران راهنمایی سابق بوده و دانش‌آموز پس از طی آن وارد دوران سه ساله‌ی متوسطه‌ی دوم خواهد شد. پایه هفتم در واقع اولین سال از این دوره ۶ ساله دوم است. (شکل ۱)

شکل ۱- صفحه نخست کتاب فرهنگ و هنر، منبع: (نگارنده با استفاده از کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم، ۱۴۰۰)

کتاب درسی هنر پایه‌های هفتم، هشتم و نهم متوسطه‌ی اول که تحت عنوان فرهنگ و هنر چاپ شده‌اند و در آن‌ها مجموعه‌ای فعالیت‌های فرهنگی و هنری برای دانش‌آموزان گردآوری شده است. کتابی که در این پژوهش مورد تحقیق قرار گرفته است، چاپ نهم مربوط به سال ۱۴۰۰ است که در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی توسط گروه مؤلفین کتب درسی متوسطه تألیف شده است. مؤلفین کتب مذکور به این شرح هستند:

اعضای شورای برنامه‌ریزی: مینو آیت‌اللهی، رحمت امینی، رمضان ترکمانی، محمد خدادادی مترجم‌زاده، منیره رضایی، سید عبدالمجید شریف‌زاده، رضا صفری، خدیجه صمدی، جمال عرب‌زاده، حسن مظاهری، سید علی موسوی و سید محمدحسین نواب.

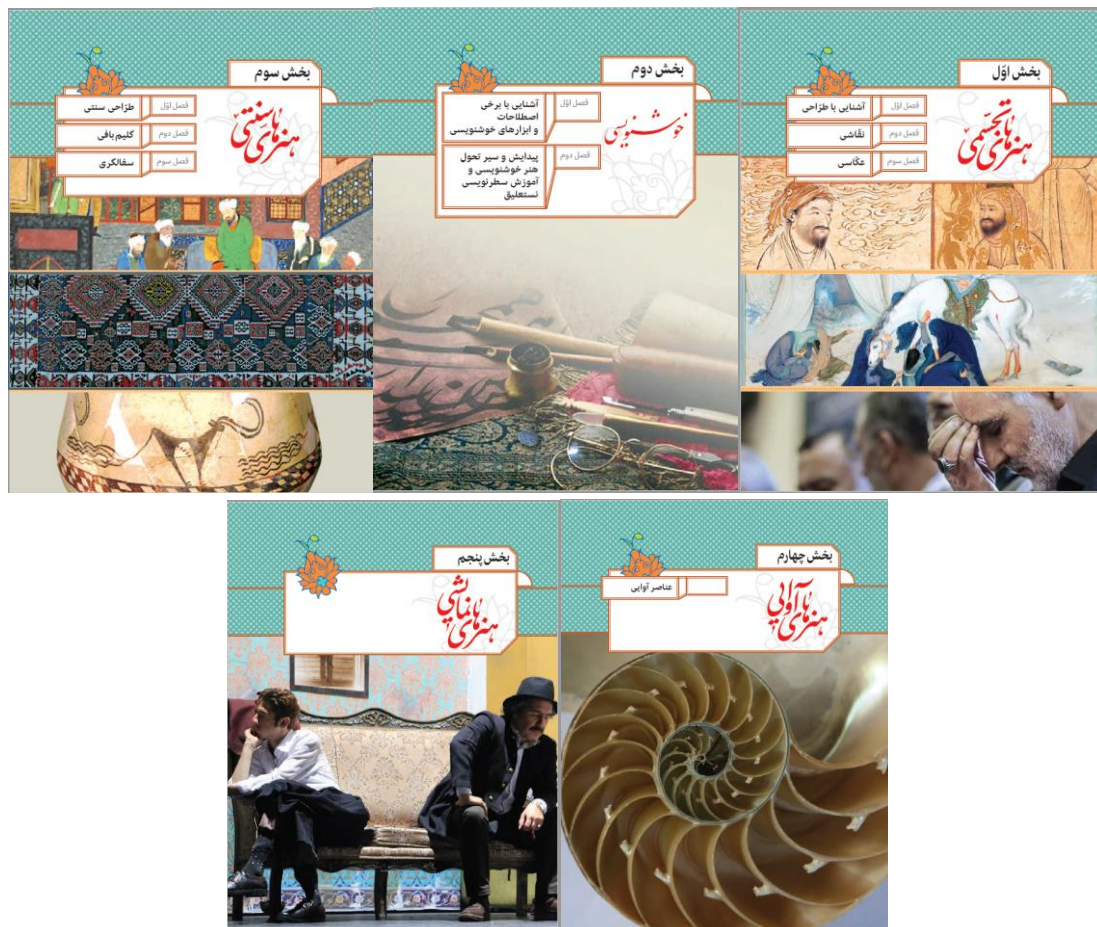
اعضای گروه تألیف: مینو آیت‌اللهی، آتنا اسفندیاری، رحمت امینی، زهرا تقدس‌نژاد، میترا زارع، فریبا شاپوریان، رضا صفری، سهیلا عبدلی، جمال عرب‌زاده، مریم کیان و احمد آرمان نوروزی.

در واقع، مبانی روان شناختی و زیستی تربیت هنری و زیبایی شناختی بر وجود قابلیت‌ها و استعدادهای ذهنی و هوشی متنوعی در دانش‌آموزان تأکید می‌کند که باید متناسب با این تنوع کانال‌های گوناگون به منظور بهره‌برداری از این قابلیت‌های فطری فراهم آورد و تنها به روال متداول که درصدد پرورش تعداد محدودی از استعدادها است، بسنده نشود و با نگاهی جامع به انسان، امکان پرورش شخصیتی متوازن فراهم گردد. یکی از ابعاد وجودی انسان که در نگاهی جامع به او باید مورد توجه قرار بگیرد و نسبت به پرورش آن اقدام شود؛ بعد هنری و زیبایی شناختی انسان است.

باتوجه به آنکه امروزه کودکان را دارای گرایش‌های ذهنی متفاوتی می‌دانند (مهر محمدی، ۱۳۸۳) و تمام انسان‌ها در شرایط معمول قادر به یادگیری دانسته می‌شوند و اصل پذیرش استعدادهای مختلف در دانش‌آموزان به عنوان یکی از مهمترین اصول نهادهای آموزشی مطرح است (امینی، ۱۳۸۴)، بنابراین گروه مؤلفین در این کتاب تلاش داشته‌اند تا در حد امکان تمامی رشته‌های هنری را به دانش‌آموزان معرفی کرده و به حد و فراخور نیاز و نیز امکانات موجود در عموم مناطق

کشور، به رشته های مختلف هنری بپردازد. در مجموع این کتاب دارای پنج بخش شامل هنر های تجسمی، خوشنویسی، هنرهای سنتی، هنرهای آوایی و هنرهای نمایشی است که به فصول و دروسی تقسیم شده اند: (شکل ۲)

شکل ۲- تقسیم بندی بخش های اصلی کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم، منبع: (نگارنده، با استفاده از کتاب فرهنگ و هنر، ۱۴۰۰)

۴-۱- توصیف اهداف آموزشی دروس کتاب هنر پایه هفتم

بخش اول که پر حجم ترین بخش کتاب را تشکیل می دهد، هنرهای تجسمی است و فصل اول آن به آشنایی با طراحی اختصاص دارد.

- درس اول فصل طراحی که به مشاهده می پردازد، اهدافی چون توجه به زیبایی های طبیعت و لذت از آن، آشنایی با مفهوم مشاهده و اهمیت آن را در طراحی، تقویت قدرت مشاهده با استفاده از حواس مختلف، فهم تفاوت تصور و مشاهده، طراحی ساده از اشیاء و جستجو در طراحی های میراث فرهنگی و هنری ایران را مدنظر دارد. در پایان این فصل انتظار می رود که توانایی مشاهده دانش آموز به گونه ای رشد یابد که بتواند اشیای ساده را به صورت ذهنی از زوایای مختلف طراحی کند. درس دوم این بخش به بحث نقطه می پردازد. هدف این درس آشنایی با مفهوم عناصر بصری به خصوص نقطه و توانایی بازشناسی آن ها در محیط اطراف و نیز تشخیص، شباهت و تفاوت آنها از این نظر است. در نهایت انتظار می رود دانش آموز بتواند با استفاده از نقطه، به خلق آثار هنری مختلف بپردازد. در درس سوم با عنوان خط در طراحی انتظار می رود که انواع خط در محیط پیرامون و نیز آثار فرهنگی و هنری برای دانش آموز قابل شناسایی باشد و با شناخت کارکرد انواع خط در طراحی، آثار هنری متنوعی خلق کند. در پایان دانش آموز باید

بتواند به کمک خط طرح های ساده ای از اشیا را ترسیم کرده و با ابزارها و وسایل در دسترس و انواع خط، آثار هنری متنوعی خلق و اط نظر خلاقانه بودن با هم کلاسی های خود مقایسه کند. بر اساس اهداف درس چهارم که به موضوع بافت اختصاص دارد، توجه به زیبایی های طبیعت و تشخیص بافت در سطوح طبیعی و مصنوعی، درک و شباهت ها و تفاوت های انواع بافت، شناخت تفاوت بیان در بافت لامسه ای و بصری و در نهایت ایجاد و طراحی انواع بافت و نیز بافت نقوش تزئینی با کمک ابزار گوناگون، مورد توجه است.

- در اولین درس از فصل دوم از بخش اول که به رشته نقاشی می پردازد، موضوع رنگ های تیره و روشن مطرح شده است. توجه به اهمیت رنگ ها در زندگی و زیبایی محیط، تفاوت طراحی و نقاشی فکر، شناخت رنگ های تیره و روشن و ایجاد طیف از آن ها، خلق نقاشی و آثار هنری با رنگ و سیاه و سفید و نیز طیف های تیره تا روشن رنگ ها، از اهداف درس محسوب می شوند. در درس دوم با موضوع رنگ های اصلی، شناخت رنگ های خالص و اصلی، قابلیت هایشان و نیز تاثیر سیاه و سفید در آن ها و بالاخره به کاربردنشان در نقاشی مورد توجه است. همچنین کاربرد این رنگ ها در میراث فرهنگی و هنری مد نظر است. در پایان انتظار می رود دانش آموز بتواند تفاوت نقاشی یا رنگ خالص و ناخالص و متمایل به خاکستری های رنگی را تشخیص دهد. درک بهتر رنگ های خالص در درس بعد که به رنگ های فرعی می پردازد، تعمیق می شود. در این درس شناخت رنگ های مکمل از طریق چرخه رنگ و اهداف حسی و بصری که هر یک می توانند در خلق آثار هنری به وجود آورند و نقاشی با استفاده از رنگ های فرعی مورد توجه است. درس چهارم با عنوان تصادهای رنگی، خصوصیات روشنایی و تیرگی رنگ ها و نقاشی با استفاده از تضاد میان آنها را مدنظر دارد. شناخت انواع تضادهای رنگی و بهره برداری از آن ها در اثر هنری متناسب با مقصود هنرمند و در نهایت نقاشی با بیان متناسب رنگ های سرد و گرم از دیگر اهداف این درس است.
- فصل سوم از بخش هنرهای تجسمی به رشته عکاسی پرداخته و آن را با موضوع منظره یاب آغاز کرده است. ابتدا دانش آموز باید بتواند تفاوت بین مشاهده با کادر و بدون آن را درک کرده و در استفاده از منظره یاب به مهارت برسد تا بتواند مفهوم دید عکاسی را درک کند. در این درس توانایی انجام دادن کار گروهی اهمیت دارد. در درس دوم با قسمت های مختلف دوربین های تمام خودکار آشنا شده و مهارت لازم برای استفاده از آن ها به دست می آید. همچنین منظره یاب دوربین به صورت عملی آزموده شده و تلاش می شود دانش آموزان درمورد آفرینش های هنری خود و دوستانشان صحبت کنند و توان انجام کار گروهی را به دست آورند. در درس سوم با عنوان نقطه تأکید تلاش می شود تا دانش آموز بتواند با استفاده از نقطه تأکید، عکاسی کند و تفاوت عکاسی با نقطه تأکید و بدون آن را بفهمد. در این درس نیز تقویت فعالیت گروهی دانش آموزان مدنظر است. در درس چهارم با موضوع نور، تاثیر انواع نور در عکاسی، درک تفاوت عکاسی در نور طبیعی و مصنوعی و توان استفاده از نور مطلوب باتوجه به موضوع و نیز کار گروهی، مورد توجه است.

بخش دوم یعنی خوشنویسی شامل دو فصل بوده و تفکیک درسی ندارد.

- در فصل اول از بخش دوم، پیرامون آشنایی با برخی اصطلاحات و ابزارهای خوشنویسی صحبت شده است. مطالبی چون نحوه دست گرفتن قلم، آشنایی با اصطلاحات و ابزارهای کاربردی در خوشنویسی و درک اهمیت آثار قدما صحبت به میان آمده است. فصل دوم این بخش به چند درس تفکیک شده است. در این فصل پیدایش و سیر تحول هنر خوشنویسی و آموزش سطر نویسی نستعلیق مطرح شده و در درس اول آن، معرفی خط کوفی، انواع مشق و مشق سطر نویسی بیان شده است. براین اساس دانش آموز خط کوفی را شناخته، خوشنویسی حروف و کلمات ساده را یاد گرفته و از این طریق درک بهتری نسبت به آثار قدما پیدا می کند. درس دوم به معرفی خط نسخ و مشق سطر نویسی نستعلیق اختصاص دارد. مفهوم سطر نویسی به خصوص در رابطه با این خط درک شده و دانش آموز در نگارش آن مهارت بیشتری پیدا می کند. درس سوم به معرفی خط ثلث و مشق سطر نویسی آن می پردازد. کسب مهارت در خوشنویسی حروف و کلمات ارائه شده در درس، مهمترین هدف را تشکیل می دهد. درس چهارم شناخت

کاملی از خطّ محقق به وجود آورده و مشق سطر نویسی نستعلیق را نیز مدنظر دارد. مهارت در خوشنویسی حروف و کلمات ساده و مرکب از دیگر اهداف فصل است.

بخش سوم هنرهای سنتی است.

- فصل اول بخش سوم به طراحی اختصاص دارد. استفاده از حواس مختلف، تقویت قدرت مشاهده، لذت از زیبایی های طبیعت، درک مفهوم طراحی سنتی و تشخیص تفاوت طرح های هندسی و غیرهندسی، توانایی ترسیم طرح ساده اشیاء و آگاهی از استعدادهای هنری خود. در درس دوم هنرهای سنتی، آشنایی با نقش های هندسی مدنظر است. بدین منظور بازشناسی اشکال هندسی و غیرهندسی در محیط زندگی، درک مفهوم نقش هندسی و ترکیب آن ها با هم، ایجاد طرح های ساده از پدیده ها، تشخیص نقش های هندسی در آثار هنری ایران، مهارت طراحی نقش از شکل های هندسی، شناخت استعدادها در این زمینه، احترام به میراث فرهنگی، اهداف درس را تشکیل می دهند. در ادامه درس سوم به موضوع طراحی گره می پردازد. بازهم تقویت قدرت مشاهده، درک مفهوم گره و واگیره و تفاوت آن ها، تشخیص گره و واگیره ها در آثار هنری ایران، از اهداف این درس است.
- فصل دوم به گلیم بافی اختصاص دارد. درس اول فصل نیز به زیراندازها می پردازد. بازهم تقویت قدرت مشاهده و در کنار آن آشنایی با کاربردها و انواع مختلف زیر انداز و تاریخچه مختصر آن و در نهایت شناخت ویژگی های گلیم و تشخیص تار و پود آن، اهداف درس را تشکیل می دهد. درس دوم ابزار، وسایل و موادّ گلیم بافی را معرفی کرده است. اصطلاحات مورد استفاده در گلیم بافی، شناخت انواع دار و نخ چله، آماده کردن دار را برای گلیم بافی و بافت آن، آشنایی با استعدادهای دانش آموز در این زمینه و شناخت تاریخ و میراث فرهنگی ایران در این زمینه، اهداف این درس هستند. در درس سوم موضوع بافت گلیم نقش دار مطرح شده است. ترسیم و اجرای طرح گلیم، مهارت بافت گلیم های طرح دار و کار گروهی در این زمینه در کنار آشنایی با میراث کشور در این زمینه، اهداف درس را تشکیل می دهند.
- فصل سوم سفال گری و شامل سه درس است. درس اول به آشنایی با سفالگری پرداخته و نمونه اشیای سفالی در میراث هنری ایران را مورد توجّه قرار داده است. همچنین ساخت اشیای گلی ساده، تعریف سفالگری، الهام از طبیعت در ساخت ظروف گلی از اهداف این درس هستند. درس دوم ساختن حجم های گلی با روش فشاری را آموزش می دهد. آماده کردن گل، ساخت اشیای سفالی به روش فشاری، تقویت قدرت مشاهده و شناخت نسبت به نیازها، استعدادها و توانایی های دانش آموز، از اهداف آن هستند. درس سوم ساختن حجم های سفالی با روش فتیله ای را آموزش می دهد. ساخت سفال با این روش، شناخت تاریخ این نوع سفال در ایران، استفاد مناسب از حواسّ و تقویت قدرت مشاهده مواردی هستند که درس تلاش می کند به آن ها برسد.

بخش چهارم به هنرهای آوایی اختصاص دارد و به جای فصل تنها از چهار درس تشکیل شده است.

- درس اول به مفهوم وزن اختصاص دارد. شناخت اصوات غیرضربی (غیر ریتمی، اصوات ضربی) و ایجاد ضرب آهنگ با ضربه و کار گروهی در این زمینه. درس دوم به مفهوم نوا و ملودی می پردازد. شناخت نوا یا ملودی، تشخیص اصوات ملودیک از غیرملودیک، بازشناسی صداهای بالا و پایین از یکدیگر و رسم نمودار نواهایی که می شنویم از اهداف این فصل هستند. درس سوم موضوع رنگ صوتی را مطرح کرده است. تشخیص رنگ های صوتی و تفاوت میان آنها، تولید اصواتی با رنگ های مختلف به کمک وسایل در دسترس و بیان صفت برای اصواتی که دارای رنگ های صوتی مختلف اند، اهداف این درس هستند. درس چهارم موضوع شکل و فرم را در نظر گرفته است. دو هدف تشخیص تکرارها در یک خطّ موسیقایی و تعداد هر تکرار و نیز نام گذاری هر بخش در این درس مدنظر بوده است. درس پنجم به موضوع بافت می پردازد. شناخت انواع بافت و تشخیص بافت های پر و خالی، تعریف مفهوم بافت را تعریف کنید و تشخیص بافت های چند صدایی و تک صدایی از اهداف آن هستند.

بخش پنجم عنوان هنرهای نمایشی را دارد. این بخش نیز بدون فصل بوده و از چهار درس تشکیل شده است.

مواد درسی						رویکردهای هنری			
		سنتی	تولید محور	دریافت	دیسپلین	پرورش	معرفت		
				احساس و معنا	محور	منش‌های ممتاز فکری	زیباشناختی		
بخش اول: هنرهای تجسمی									
فصل اول: آشنایی با طراحی									
							درس اول: مشاهده		
							درس دوم: نقطه		
							درس سوم: خط در طراحی		
							درس چهارم: بافت		
فصل دوم: نقاشی									
							درس اول: زنگ های تیره و روشن		
							درس دوم: رنگ های اصلی		
							درس سوم: رنگ های فرعی		

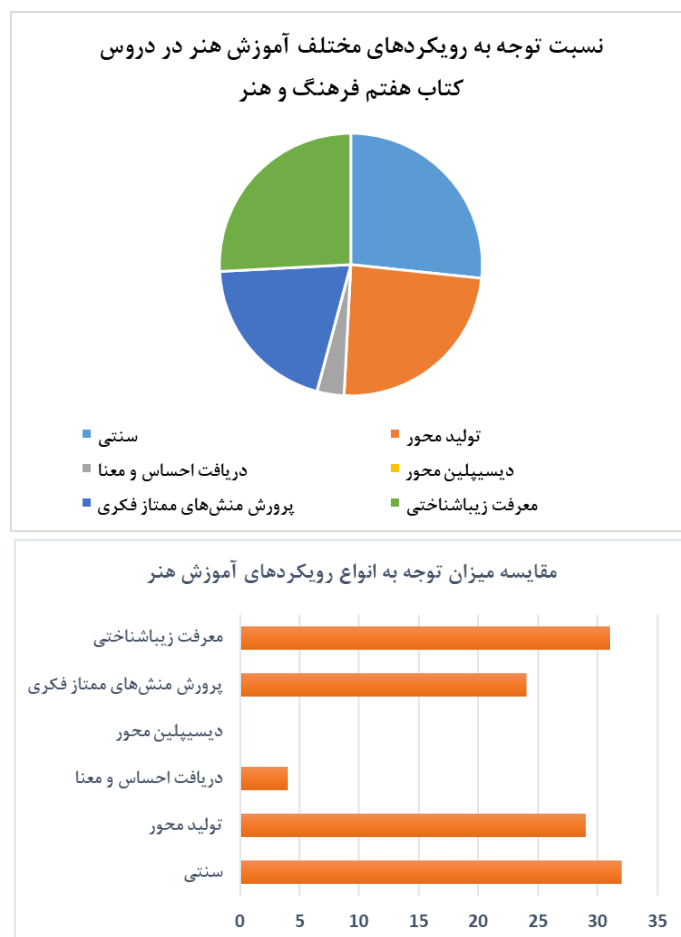

						درس چهارم: تصادهای رنگی
فصل سوم: عکاسی						
						درس اول: منظره یاب
						درس دوم: دوربین های تمام خودکار
						درس سوم: نقطه تاکید
						درس چهارم: نور
بخش دوم: خوشنویسی						
						فصل اول: آشنایی با برخی اصطلاحات و ابزارهای خوشنویسی
فصل دوم: پیدایش و سیر تحول هنر خوشنویسی و آموزش سطر نویسی نستعلیق						
						درس اول: معرفی خط کوفی، انواع مشق و مشق سطر نویسی
						درس دوم: معرفی خط نسخ و مشق سطر نویسی نستعلیق
						درس سوم: معرفی خط ثلث و مشق سطر نویسی
						درس چهارم: معرفی خط محقق و مشق سطر نویسی نستعلیق
بخش سوم: هنرهای سنتی						
فصل اول: طراحی سنتی						
						درس اول: طراحی سنتی
						درس دوم: آشنایی با نقش های هندسی
						درس سوم: طراحی گره
فصل دوم: گلیم بافی						
						درس اول: زیراندازها
						درس دوم: ابزار و وسایل گلیم بافی
						درس سوم: بافت گلیم نقش دار
فصل سوم: سفال گری						
						درس اول به آشنایی با سفالگری
						درس دوم: ساختن حجم های گلی با روش فشاری
						درس سوم: ساختن حجم های سفالی با روش فنیله ای
بخش چهارم: هنرهای آوایی						
						درس اول: وزن
						درس دوم: نوا و ملودی
						درس سوم: رنگ صوتی

						درس چهارم: شکل و فرم
بخش پنجم: عنوان هنرهای نمایشی						
						درس اول: گفتگو کنیم
						درس دوم: گفتگوی نمایشی
						درس سوم: شخصیت و موقعیت در نمایش
						درس چهارم: ماجراهای نمایشی

بحث و نتیجه گیری

براساس جدول تحلیلی بخش قبل می توان، توصیفات کیفی محتوای دروس برای رویکردهای مختلف آموزش هنر را بر اساس داده کمی و به شکل مقایسه ای در نمودارهای زیر مشاهده کرد: (شکل ۳)

شکل ۳- نسبت توجه و مقایسه انواع رویکردهای آموزش هنر در کتاب هفتم فرهنگ و هنر، منبع: (نگارنده)

همانگونه که در نمودار بالا مشاهده می شود، نسبت چهار رویکرد تولید محور، سنتی، پرورش منش های فکری ممتاز و معرفت زیبایی شناختی در دروس کتاب فرهنگ و هنر که مورد تحلیل قرار گرفتند، تقریباً دارای نسبت مساوی هستند. این در حالی است که سهم دریافت احساس و معنا و نیز دیسیپلین محور در این میان بسیار پایین است. این امر نشان می دهد که مواردی چون آزادسازی ظرفیت های خلاق و آفرینش گرایانه ی فرد (رویکرد سنتی)، به وجود آوردن مهارت ها و قابلیت های کارکردی زیباشناختی (تولید محور)، نگرش جامع نسبت به آموزش و یادگیری هنری (رویکرد پرورش منش های ممتاز فکری) و پرورش ظرفیت های دست یابی به معرفت زیبایی شناختی (رویکرد معرفت زیباشناختی) در این کتاب بیش از همه و به نسبت های تقریباً برابر مدنظر بوده اند. البته در کل می توان سیاست تالیفی این کتاب را در رویکرد پرورش منش های ممتاز فکری خلاصه کرد. در مقابل تربیت هنری به عنوان یک قلمرو و معرفتی خاص که دارای چارچوب و حدود مرز محتوایی است (دیسیپلین محور) در این کتاب به هیچ وجه مدنظر نبوده است. درک و شناخت عمیق، استنباط، استخراج معانی و مضامین اصلی آثار هنری (رویکرد دریافت احساس و معنا) نیز تا حدی در بخش اول کتاب که به هنرهای تجسمی می پردازد، مورد توجه بوده، اما این امر به بخش ها و دیگر سیاست های آموزشی موضوعات غیر تجسمی این کتاب، چندان قابل تسری دادن نیست.

منابع

- کاشی‌ها، مرضیه، ۱۳۸۷، خلاقیت، نشاط و پیشرفت تحصیلی در نوجوانان و جوانان، تهران: نشر عطوفت.
- کیان، مرجان، ۱۳۹۲، کاربست رویکرد نوین تربیت هنری دیسیپلین محور در آموزش هنر به دانش‌آموزان دختر پنجم ابتدایی، نشریه تدریس پژوهی، ۱ (۱)، ۹۵-۱۰۵.
- محمد پور، آیت‌الله، ۱۳۸۲، آموزش هنر در مدارس دوره ابتدایی، تهران: موسسه منادی تربیت.
- سیده الهام آقایی ابرندآبادی، طویه ماهروزاده، محسن ایمانی نائینی، ۱۳۹۹، رویکرد ساحت تربیت هنری و زیبایی‌شناختی، رویکرد موضوع محور یا رویکرد دریافت احساس و معنا، نشریه پژوهش در برنامه ریزی درسی سال هفدهم، شماره ۳۸، پیاپی ۶۵: ۱-۱۱
- کیان، مرجان، ۱۳۹۲، کاربست رویکرد نوین تربیت هنری دیسیپلین محور در آموزش هنر به دانش‌آموزان دختر پنجم ابتدایی، نشریه تدریس پژوهی، ۱ (۱)، ۹۵-۱۰۵.
- سازمان پژوهش و برنامه ریزی درسی، ۱۴۰۰، فرهنگ و هنر، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- مهر محمدی، محمود و همکاران، ۱۳۸۷، برنامه درسی نظرگاه ها، رویکردها و چشم اندازه، ویراست دوم، تهران: سمت.
- Curtis, Thomas E. Speiker, Charles A (1998). Aesthetics in American Education: A Position Statement. Education alleader ship. Vol35.
- Amini, Mohammad (2005), Artistic education in the field of education, Tehran, publication of AYJ.
- Mehrmohammadi, Mahmoud (2011), Explaining Aesthetic Rotation in Education: Lessons from the Wisdom and the Great to Improve the Quality of Education, Inspired by the Art, Education, No. 105, pp. 11-34.

(Analysis of the art education approach in the art education book of the seventh grade of secondary school)

Maleeha Ramazani

Senior expert in visual communication, first secondary art teacher, rank 3 of the Ministry of Education

Abstract

Today, art education in schools has found a special place compared to the past decades due to its importance and impact on students. Writing textbooks in this field can be done with different approaches, such as traditional, production-oriented, receiving feelings and meaning, discipline-oriented, cultivating distinguished intellectual characters and aesthetic knowledge. By qualitative and descriptive analysis of these approaches in art education textbooks, one can understand the purpose and viewpoint of the authors towards art education. In the current research, these approaches have been analyzed regarding the book culture and art of the 7th grade of secondary school. The approach of qualitative research and its method is descriptive-analytical and its information is collected by library method. The results of the research show that the traditional, production-oriented approaches, the approach of developing intellectually privileged characters, and the approach of aesthetic knowledge have been considered in this book more than any other and in almost equal proportions.

Keywords: art education, culture and art book, art education approach, seventh grade